

Azerbaycan xalqı 30 ilə yaxın bir zamandan sonra işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda erməni vəhşiliyinin izləri ilə daha yaxından tanış olur. Ermenilərin işğal etdikleri ərazilərimizdə töredikləri vandallığın nəticəsi olaraq tarixi-mədəni milli irlərin qarşı böyük zərbələr endirilib. İşğal altında olan ərazilərdə abidələr, mədəniyyət ocaqları, məscidlər, qəbiristanlıqlar dağıdılib, təhqir edilib, bəzilər isə erməniləşdirilib. Ermənistən qanunsuz silahlı birləşmələri tərefindən dövlət əmlakının və xüsusi mülkiyyətdə olan əmlakın məhv edilməsi, talan edilmesi ilə bağlı Azerbaycan dövlətinə və vətəndaşlarına külli miqdarda ziyan vurub. Azerbaycanın işğal olunmuş ərazilərində erməni işğalçılarının özbaşinalığı, tarix və mədəniyyət abidələrimizin dağıdırılması və qəsdən korlanması "Arxeoloji irlərin mühafizəsi haqqında" Avropa Konvensiyasına zidd olsa da, işğal altında və Ermənistanda qalan Azerbaycan mədəniyyət abidələrinin eksriyyəti məhv edilib. Real sənədlərə nəzər salsaq görərək ki, həmin ərazilərdə təqribən 403 tarixi dini abidə olub ki, onlardan 67-i məscid, 144-ü məbəd, 192-i ziyarətgahdır. 67 müsəlman məscidinin 63-ü tamamilə, 4-ü isə qismən dağıdlaraq yararsız hala salınıb. Ağdam Cümə məscidinin içərisində ev heyvanları, o cümlədən donuz saxlamaqla öz kimliklərini nəinki Azerbaycan xalqına, eləcə də bütün dünyaya göstərdilər. Azerbaycan Prezidenti İlham Əliyevin çıxışlarının birində bildirdiyi kimi, "Azerbaycanın 9 şəhəri və yüzlərlə kəndi Ermənistən tərefindən yer üzündən silinib. Vaxtılı böyük və çiçəklənən şəhər olmuş Ağdam o dərəcədə dağıdırılıb ki, xarici ekspertlər onu "Qafqazın Xirosimasi" adlandırlırlar. Ermənistən işğal zamanı 67 məsciddən 65-ni yerlə-yeksan edib, qalan 2 məscid isə ciddi zərər görüb və donuz, inək saxlanılması üçün istifadə olunub. Bu, bütün müsəlman dünyasına təhqirdir. İslamo-fobiya və türkofobiya Ermənistən rəsmi ideologiyasının bünövrəsini teşkil edir".

TARİXİMİZDƏN İZ SALAN MƏDƏNI-DİNİ ABİDƏLƏRİMİZ

Şuşa, Ağdam, Qubadlı, Zəngilan və digər şəhərlərimizdə Ermənistən mədəni soyqırımı töredib, bu ərazilərdə dini ziyarətgah, məscid, muzey, arxeoloji yer, məzarlıq və çoxlu sayda digər mədəni və dini abidələri məhv edilib. Erməni silahlı qüvvələri tərefindən ən çox dağıdırılan daşınmaz mədəni irs nümunələri olan məscidlər, türbələr və digər inanc yerləridir ki, bu da erməni vandallığının göstəricisidir. Onu da vurğulayaq ki, həmin illərdə ermənilərin tapdağı altında olan ərazilərdə 12 muzey, 6 rəsm qalereyası, tarixi əhəmiyyətli 9 saray qarət edilib. Beş minə yaxın eksponatı olan Şuşa Tarix Muzeyi, Dövlət Xalça Muzeinin filialı və Xalq Tətbiqi Sənəti Muzeyi, Qarabağ Dövlət Tarix Muzeyi, həmçinin Laçın rayonundakı Ağoğlan məbədi, Xocalıdakı Əsgəran qalası, Kəlbəcər Tarix Muzeyi və digər mədəniyyət ocaqlarının, rəsm qalereyalarının bənzərsiz eksponatları oğurlanıb. Erməni təcavüzkarları həmin muzeylərdə olan Azerbaycan xalqının tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı qiymətli əşyalar, rəsm və heykəltəraşlıq əsərləri, dünyaşörətlü Azerbaycan xalçaları, xalça məmulatları, Azerbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin xatirə əşyaları, digər qiymətli materialları qarət edərək Ermənistən və digər ölkələrə daşıyıblar. Azerbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə erməni vandalizminə məruz qalmış dini, tarixi və yerli memarlıq abidəsi hesab edilən binaların bərpası və yenidən qurulmasına xüsusi önem verirlər. Məlumdur ki, Vaqifin məqbərəsi artıq bərpa edilib. Ermənilər tərefindən güllebaran edilmiş dahi şəxsiyyətlərimiz - Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün büstləri əzəli torpağımıza gətirildi. Vaqifin məqbərəsi, Vaqifin büstü yenidən açılıb.

Daş kitabələrdə yaşanan tariximiz



Üzeyir Hacıbəylinin abidəsi yenidən qoyulub. Heydər Əliyev Fondu tərefindən aparılan bərpa işlərindən sonra Mehmandarovların malikanə kompleksinin açılışı olub. Qeyd edək ki, Mehmandarovların malikanə kompleksi Mehmandarov əsərinin nümayəndələri tərefindən XVIII əsrə inşa olunub. Yaşayış kompleksinə böyük yaşayış binası, kiçik yaşayış binası, ailə məscidi və bulaq daxildir. 2021-ci ilin oktyabr ayında etibarən Mehmandarovların malikanə kompleksində, ərazidəki ailə məscidi və bulaqda təmir-bərpa işləri aparılıb, bulağın damı əvvəlki vəziyyətinə getirilib. Bulaq Prezident İlham Əliyev 2022-ci ilin sentyabrında kompleksde bərpa işlərinin gedisi ilə tanış olarkən istifadəyə verilib. Yaşayış evinin həyatında XX əsrin əvvəllərinə aid tarixi fayton da dövrünün texnologiyalarına uyğun bərpa edilib. Görülmüş işlərdən sonra malikanə kompleksində muzey ekspozisiyası qurulub. Ekspozisiyada Azerbaycan Milli Kino-Foto Sənədləri Arxiv, Milli Azerbaycan Tarixi Muzeyi, Azerbaycan Milli İncəsənet Muzeyi, AMEA-nın Arxeoloji, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunun materialları, həmçinin elmi ədəbiyyat mənbə qismində istifadə edilib.

İşğaldan azad olunan ərazilərdə geniş miqyaslı quruculuq işləri, mədəni-dini abidələrimizin bərpası davam edir.

ZAMANIN GERÇƏKLİKLƏRİ - ŞUŞA TARİXİ ABİDƏLƏRİNƏ VERİLƏN İKİNCİ HƏYAT

Azerbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın rehbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu işğaldan azad olunan ərazilərde 2020-ci il dekabrın 8-dən etibarən mədəni-dini abidələrin, məscidlərin bərpası layihələrinin icrasına başlayıb. Bununla da Heydər Əliyev Fondu tarixi bərpa işlərində dövlət tərefindən həyata keçirilən layihələrə vətəndaş cəmiyyətinin üzvü kimi öz dəstəyini göstərir. Aparılan işlərə yerli ekspertlərlə yanaşı, xarici mütexəssislər de cəlb olunub. Heydər Əliyev Fondu Qarabağdakı bərpa layihələrinin bir hissəsi isə Azerbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində həyata keçirilir. Bunların sırasına dahi Azərbaycan şairi və ictimai xadim Molla Pənah Vaqifin muzey-məqbərə kompleksinin, Vaqifin büstünün yenidən qurulması, görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin heykəlinin Şuşada yenidən ucaldılması və digərləri daxildir. Heydər Əliyev Fondu hazırda Şuşada daha bir neçə layihənin bərpasını başa çatdırıb. Mehmandarovların malikanə kompleksi də bu layihələrdən biridir.

mayında Ermənistən silahlı qüvvələri tərefindən işğal edildikdən sonra şəhərin digər tarixi abidələri kimi olub və bu dini-tarixi abidəmiz də dağıdırıraq talan edilib.

"Bir zamanlar ermənilərin vəhşicəsinə dağıtdığı, təvleyə çevirdiyi müqəddəs dini məkanlarımız yenidən dircələcək və bütün Qarabağ ərazisindəki məscidlərimizdə azan səsləri eşidiləcək, dualar oxunacaqdır!" - deyə Heydər Əliyev Fondu Prezidenti Mehriban Əliyeva bildirmişdir. Artıq məscidlərimizdə azan səsləri eşidilir, dualar oxunur.

YADDAŞIMIZIN QAPALI QALAN MƏQAMLARI ACILIR

Çöl Qala məscidinin yaxınlığında məscidin üslubunda tikilən XIX əsrə aid Çöl Qala bulağı yerləşir. Şuşa şəhəri Ermənistən silahlı qüvvələri tərefindən işğal edildən sonra bulaq da dağıdırılıb, daş kitabələri də məhv edilib.

Azerbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Şuşa şəhərində "Qızlar gimnaziyası" tarixi abidə binasında həyata keçiriləcək işlərlə tanış olublar. Xatırladıq ki, Şuşada müstəqil qız məktəbi 1875-ci il oktyabrın 26-da Şuşa əhalisinin təşkil etdiyi "Xeyriyyə cəmiyyəti" tərefindən təsis olunub. Dini etiqadından və mənşəyindən asılı olmayıaraq, bütün qızlara burada təhsil almaq imkanı yaradılmışdı. Tədris planına rus dili, hesab, ana dilində oxuma, yazma, hüsnek, rəsm, rəsmxət, ümumi coğrafiya, tarix, ölkəşünaslıq daxil idi. Eyni zamanda, məktəbdə milli mahnilər öyrədilir, təbiət, tarix və fizikadan dərs verilirdi. Məktəbdə təhsil ödənişi olsa da, kasib ailələrin övladları təhsil haqqından azad idilər. Əlavə təhsil haqqı verenlərə fransız və alman dilləri də tədris edilir, musiqi öyrədilirdi. Qızların rus dilində təhsiline diqqəti artırmaq və xərcin bir qismini xəzinədən ödəmək şərti ilə Şuşa qız məktəbi 1894-cü ilde Şuşa Marinski qız məktəbi adını aldı və dördsinifli məktəbe çevrildi. Məktəb 120 şagirdlə fəaliyyətə başladı. Artıq 1895-1896-ci tədris ilində burada 147 qız təhsil alındı. Bu məktəbin təşkili azerbaycanlı qızların da rus dilində təhsilinə şərait yaratmışdı. Şuşa Marinski qız məktəbi qadınların təhsili sahəsində, azerbaycanlı qızların dünyəvi təhsil almamasında mühüm rol oynayıb. 1894-cü ildə Şuşada iki şəxsi qız məktəbinin əsasında Müqəddəs Mariya qız məktəbi yaradılmış, bununla da azerbaycanlı qızların Avropa təhsilinə yolları açılmışdı. Sovet məkanında yaşadığımız illərdə bina internat məktəbi kimi də fəaliyyət göstərib. Geləcəkdə bura-nın dekorativ tətbiqi sənət mərkəzi və mədəni sahələr üzrə inzibati bina kimi istifadə olunması planlaşdırılır.

Onu da qeyd edək ki, hər daşında tarix yaşananın Şuşamızın hər küçə və meydanında yaddaşımızın qapalı qalan məqamları açılır. Təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərefindən qoyulan Şuşa şəhəri ilk dövrlərde Şuşa adı ilə yanaşı, xanın şərefinə Pənahabad da adlandırıldı. Sonrakı dövrde şəhər sadəcə Qala adlandırılıb. Bir müddət sonra xalq qalanı Şuşa qalası, sonrakı dövrde isə sadəcə Şuşa adlandırıb. Şuşa qalasının üç əsas qapısı var idi: Gəncə, İrəvan və Ağoğlan qapıları. Mənbələrdə qeyd olunduğu kimi, hər üç qapının adı tarixi mənbələrdə tez-tez xatırlanır, həmçinin onlar Şuşanın XIX əsrə çəkilmış bütün Baş planlarında qeyd edilir. Şəhər işğaldan azad edildikdən dərhal sonra tarixi Şuşa qalasında bərpa işləri görüllüb. Qala üzərində Şuşa yazılı bərpa edilib.

Erməni barbarlığının nəticəsi olaraq dağıdırılan abidələrimiz qısa bir zamanda bərpa olunacaq və töredikləri əməllərə görə, qanun qarşısında cavab verəcəklər. Qarabağdakı bütün müsəlman və xristian-alban abidələri Azerbaycan xalqının tarixi, mədəni və dini ərsinə məxsusdur.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZI